

Микола Тимошик

НЕРОЗКРИТЕ ВБИВСТВО ПАТРІОТА: ЖИТТЯ І ЧИН ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА І ЖУРНАЛІСТА ВОЛОДИМИРА КАТЕЛЬНИЦЬКОГО

DOI: 10.5281/zenodo.5733115

© М. Тимошик, 2021. СС BY 4.0

2022 року виповнюється 25 років від часу звірячого вбивства в домашньому помешканні столиці України заступника голови Української християнсько-демократичної партії, голови Київської крайової організації православного братства Андрія Первозванного журналіста Володимира Кательницького та його вісімдесятилітньої матері Лукерії Єлисеївни. Обое – уродженці села Данина Ніжинського району на Чернігівщині. Вбивство не розкрито.

Мета роботи. Проаналізувати підбірки українських газет періоду 1990-х рр. за двома напрямками: виявити публіцистичні статті журналіста В. Кательницького на історичну тематику та систематизувати й вивчити матеріали, у яких йшлося про його справу, а також записати спогади його колег і соратників. **Завдання роботи.** Створити соціально-політичний портрет В. Кательницького, охарактеризувати його як непересічного громадсько-політичного, релігійного діяча та журналіста. Використані **методи:** аналіз та синтез (під час вивчення газетних текстів). **Новизна** роботи полягає в тому, що це перша спроба систематизувати й проаналізувати творчий доробок журналіста в конкретиці його зацікавлень маловідомими сторінками української історії, вивчити специфіку професійної та громадської діяльності, обставин убивства й причин нерозкриття злочину. **Висновки.** Правоохоронна система перших років незалежної України не була зацікавлена в об'єктивному розкритті убивств патріотично налаштованих громадсько-політичних активістів, а також журналістів, які неухильно відстоювали україноцентричну позицію. Публіцистика В. Кательницького присвячена здебільше двом темам: маловідомі й ідеологічно спотворені факти української історії та проблеми «відмосковлення» Української церкви. Нині є гостра потреба упорядкування й видання таких текстів, оскільки вони публікувалися у періодиці тієї пори, яка нині не представлена в мережі Інтернет.

Ключові слова: Володимир Кательницький, ідеологи радянської системи, спотворенні історичні факти, Українська Автокефальна церква, Данина.

Університети життя

Володимир був шостою дитиною в селянській родині Степана та Лукерії Кательницьких. Первісток Микола з'явився на світ у голодному 1933-му. Не вижив – зачах за півроку від недоїдання. Іван та Василь – довоєнні. Валентину мати тяжко виношувала в голодний 1947-й. За нею – знову хлопчик, якого назвали в честь померлого первістка – також Миколою. Найменший Володя народився 1952-го.

У п'ять років найменший захворів поліомієлітом. Від тієї пори його ноги ніколи вже не ступали землею впевнено – завжди були непередбачливими, все більше ставали залежними і від погоди, і від самопочуття. Хлопець мав неабияку силу волі й хотів жити, тому вперто навантажував свої неслухняні ноги не лише гантелями, а й працею на городі: полов забур'янені грядки, рвав ботвіну поросяткам, збирав картоплю. Все те робив не як усі – на колінах.

Зі своїм каліцтвом Володя змирився, а от із несправедливостями від світу цього, які часто сипалися на нього – ніколи. Старша сестра Володі Валентина виділяє два знакові в його юній долі епізоди.

Перший пов'язаний із провальним вступом до Ніжинського педінституту. Змалку Володимир мав потяг до літератури, писання, хотів бути вчителем української мови та літератури, але під час вступних іспитів його «зарізали» на творі. Із запропонованих трьох тем юнак обрав сучасну: роздумував над образом лікаря Платона Кречета з хрестоматійної колись драми Олександра Корнійчука. Глумачив цей образ він, видно, відверто, по-своєму, а не так, як тоді треба було. Тодішній директор сільської десятирічки Василь Євменович Кошма, вболіваючи за свого кращого випускника, поїхав розбиратися з тією двійкою до приймальної комісії в Ніжині. Йому показали твір, перекреслений наверх червоним. Граматичних виправлень там не було, але зі слів викладачки-перевіральниці

ставало зрозуміло, що абітурієнт із Данини написав твір цілковито не так, як тоді вимагалося від вступника до радянського вишу. Вдруге вступати до Ніжина він вже не захотів.

Другий епізод – із часів першої київської роботи на посаді редактора видавництва «Знання». Отримав її В. Кательницький після закінчення редакторського факультету Українського поліграфічного інституту у Львові, куди вступив після року вимушеного колгоспного стажу обліковцем на тваринницькій фермі рідної Данини. Товариство «Знання» радянської пори займалося зазвичай випуском пропагандистських агіток про переваги комуністсько-більшовицької системи над «загниваючим капіталістичним Заходом». Одну з таких і редагував новопризначений редактор Володимир Кательницький. Брошуру ту читав вздовж і впоперек перед засиланням до друку не один перевіряльник. Але всюдисущі цензори з ідеологічного відділу ЦК компартії все ж уздріли в примірнику уже віддрукованого накладу «грубу політичну помилку»: у розлогій цитаті Леніна було поставлено замість крапки... три крапки. В цьому побачили натяк чи то на недомовленість, чи то на двозначність. Одним словом, редактора покарали в ганебний спосіб: за передрук цього аркуша з нього вирішили вирахувати... три наступні зарплати.

Обпікшись на редакторській праці, В. Кательницький з головою поринув у політику та громадські рухи національно-демократичного спрямування. Набирав обертів, а з тим і авторитету серед простих українців Рух, який з громадського об'єднання ставав впливовою партією. Як і на початку 1920-х рр., гостро постає суспільний запит на відродження української за сутністю і духом Української церкви. На порозі нової України час потребував сміливих, рішучих, патріотичних особистостей. До цих лав не вагаючись долучився Володимир Кательницький. Він тісно працював із В'ячеславом Чорноволом, Левком Лук'яненком, Степаном Хмарою, брав безпосередню участь в організації зустрічі патріарха Мстислава (Скрипника) в час його переїзду до Києва. Ствердженню і розвою церков, які творили основу Української Православної церкви Київського патріархату, багато в чому допомагало Всеукраїнське братство Андрія Первозванного, осередки якого активно створювали й розвивали в усіх областях України. Володимирові Кательницькому судилося очолити найбільший і найпотужніший такий осередок – Київський, що об'єднував активістів столиці й області. Свою діяльність цей осередок поширив і на сусідню Чернігівщину – рідну область пана Володимира.

Можна припустити, що доля його могла б скластися зовсім по-іншому, якби він свого часу скористався з пропозиції патріарха Володимира (Романюка) поїхати на навчання до Америки, в одну з православних колегій. Пропозиція напевно заманлива та несподівана. Для цього слід було обирати духовний сан і залишитися працювати з-поміж своїх земляків на чужині. Але він відмовився, бо твердо вже вирішив для себе й без вагань відповів патріархові: «Залишаюся в Україні, тут я більше можу зробити». До своєї Голгофи йому залишалося від того епізоду рівно два роки.

Сталося те в ніч із 7 на 8 липня 1997 р. у власному київському помешканні Володимира Кательницького.

За кілька днів по тому «Вечірній Київ» надрукував таке повідомлення:

«Минулого тижня столицю струснула звістка про жорстоке вбивство: у ніч із сьомого на восьме липня у власній квартирі на Оболоні було позв'язано замордовано заступника голови Української християнсько-демократичної партії, голову обласної організації православного братства Андрія Первозванного журналіста Володимира Кательницького та його вісімдесятилітню матір Лукерію Єлисеївну. Саме вбивство вражає надзвичайною жорстокістю, оскільки величезна кількість різаних і колотих ран та тілах загиблих свідчить про те, що над жертвами довго глумилися...»¹

Відспівували тіла безневинно убитих Володимира та Лукерії у Володимирському соборі в Києві за участю тисяч вірних. А на сороковий день по їх смерті панахиди за упокій цих душ відправляли по всіх українських парафіях Сполучених Штатів Америки та Канади, де існували осередки Українського православного товариства Св. Андрія. Про це довідуємося із листа голови товариства Св. Андрія в США Михайла Герця до голови Всеукраїнського братства св. апостола Андрія Первозванного Олександра Гудими. «Наші серця в жалобі та розпачі шукають відповідь на запит: де справедливість?» – йдеться в листі, який опублікований у газеті «Українське Слово»².

Убивство: реакція влади і громадськості

Убивство Володимира Кательницького та його матері в особливо цинічний спосіб не залишилося поза увагою засобів масової інформації. Втім, аналіз газетних підшивок тієї пори, яку історики потім назвуть романтичною і тривожною добою українського відрод-

¹ Чіпко М. Від чієї руки поліг патріот? *Вечірній Київ*. Київ, 1997. 15 липня.

² Українське Православне Товариство Св. Андрія Первозванного. *Українське Слово*. Київ, 1997. 7 серпня.

ження, засвідчує, що на цю резонансну подію зреагувала передусім преса національно-патріотичного спрямування. Зовсім промовчала (тобто або не помітила, або не надала цій події вагомому значенню) та частина всеукраїнської, здебільшого російськомовної, преси, яку в ту пору активно прибирали до своїх рук олігархи з чужою українству ментальністю.

На шпальтах таких газет як «Час-Тіме», «За вільну Україну», «Молодь України», «Українське Слово», «Нескорена Нація», «Вечірній Київ», «Наша Віра», «Київські Відомості» (тоді ще українськомовні) та інших не лише повідомлялося про перші деталі вбивства та ставилася вимога до правоохоронних органів результативно провести оперативне слідство, а й висловлювалися різні його версії.

Пострадянська міліція, на службовій формі якої держава лиш недавно поміняла советський серп і молот на український тризуб, зазвичай не поспішала з висновками. Більше того, від початку вона неохоче йшла на контакт із журналістами. Справу вели в'яло, безсистемно, можливо, тому, що за неї взялися здебільше шовіністи в українських погонах, а не справжні професіонали-патріоти, захисники правопорядку рідної Батьківщини.

Справді, в офіційних зведеннях про резонансні злочини, що їх регулярно оприлюднювали «органи», ця трагічна подія залишилася непоміченою. На таку тривожну деталь звернув увагу журналіст «Молоді України» Анатолій Зубков: «Рецидив злочинності, жорстокості й насильств, що охопив Україну і в черговий раз вихлюпнувся в Києві, не викликав особливих емоцій хіба що в... правоохоронців, які, напевне, вже “звикли” до тако-го явища»³.

Перший заступник начальника Мінського (в Києві) райуправління внутрішніх справ Михайло Фурман і через тиждень на настирливі домагання журналістів подати свіжу інформацію, відбувся формальною фразою: слідство розглядає кілька версій, про які ще рано говорити⁴.

Автори львівської газети «За вільну Україну» назвали таку відповідь «добре відомим професійним штампом, бо кваліфікованої спрямованості супроти злочинності тут не відчувається»⁵. Відвертішими й сміливішими були на той час відомі громадсько-політичні діячі, які від початку прагнули примусити владу з усією серйозністю поставитися до цього вбивства, не допустити спроб міліції «перевести стрілки» на другорядне.

Найголовнішою називали *версію вбивства з політичних мотивів*. Першим її озвучив тодішній голова Української християнсько-демократичної партії Олесь Сергієнко. Його аргументи за те, що Володимира та його матір вбито з політичних мотивів, були такими:

– жертва злочину – великий патріот України, після розвалу СРСР став у перші ряди борців за утвердження на українських теренах Української православної церкви Київського патріархату;

– ініціатор створення чи не єдиного в Україні комітету (і очолив його) за визволення з ізраїльського ув'язнення українця Івана Дем'янюка (багаторічна судова справа над цим колишнім вояком ОУН-УПА свідомо роздмухувалася ворогами України й набула широкого світового розголосу);

– досліджував маловідомі сторінки історії Бабиного Яру, обставини смерті патріарха Володимира (Романюка) та оприлюднював це у своїх власних резонансних матеріалах у пресі;

– за ним стежили; упродовж тривалого часу він отримував по телефону погрози, про що неодноразово повідомляв своїх друзів;

– за «почерком» дій злочинців, за цинічно-зухвалою манерою його виконання це вбивство нагадує розправу над художницею Аллою Горською та низкою інших українських патріотів.

Цієї версії також дотримувався колектив редакції особливо популярної на той час газети, заснованої В'ячеславом Чорноволом, «Час-Тіме» (наклад її у липні того року сягав майже 120 тисяч примірників, що на теперішні реалії пресової української журналістики є нечуванним). У редакційній статті «Мученицька смерть» підставу до цього викладено таким неспростовним фактом: «У 1995 році під час святкування Дня незалежності Володимир Кательницький пізнав і показав присутнім на Майдані одного з “героїв”-омонівців, що били ногами старих і малих під час похорону Патріарха Володимира. Тоді Кательницького схопили, вкинули до машини й повезли на розправу. Люди, що були свідками цього, сповістили про його зникнення, а депутати визволили з лабет “правоохоронців”»⁶.

Усі, хто тісно спілкування з Володимиром, знали, що він не раз скрушно згадував одну із погроз, яка прозвучала в слухавці його домашнього телефону: «В списке тех, кого

³ Зубков А. Чиї ж руки в крові патріота? *Молодь України*. Київ, 1997. 24 липня.

⁴ Чіпко М. Від чієї руки... 15 липня.

⁵ Сергієнко О., Буцацький М. На кому невинна кров Кательницьких? *За Вільну Україну*. Львів, 1997. 22 липня.

⁶ Мученицька смерть. *Час-Тіме*. Київ, 1997. Ч. 28. 17–23 липня.

мы будем убивать, ты первый». Не випадково після того він поставив вхідні до квартири залізні двері й замок із секретом.

Чітка й однозначна позиція проглядається із заяви, з якою виступив перед журналістами голова Братства Андрія Первозванного Олександр Гудима: «Звіряче вбивство вчинене в кращих “советських традиціях” взірця 30-х років. Братство переконане, що це вбивство є політичним і здійснено на замовлення та коштом тих сил, котрі стоять на сторожі інтересів Московської церкви в Україні. Продемонстровано повну безпорадність виконавчої влади. Відкрито постає запитання: “Хто наступний?”»⁷.

І ще один витяг із документу доби, текст якого збережений для історії завдяки публікаціям, що з’явилися в низці газет за гарячими слідами подій. Ідеться про спільну заяву Генеральної канцелярії Українського Козацтва та Козацького товариства Київщини. Витинка звідти: «Володимир Кательницький, будучи членом українського козацтва, постійно розвінчував підступну антидержавну діяльність московської церкви в Україні, мав критичну, але справедливу свою думку про УПЦ Московського патріархату. Він стояв біля витоків відродження України як один із тих, хто активно формував духовну, національно свідому, віддану незалежній самостійній, соборній Україні особистість і гідного її захисника»⁸.

Версія тривіального пограбування. Її запустила прокуратура Подільського району м. Києва, яка за фактом убивства вела кримінальну справу. Однак ця версія від початку не витримувала критики. І на це є кілька аргументів:

– у Кательницького не зберігалося жодної копійки власних заощаджень, позаяк він їх просто не мав;

– його часто не було вдома, а матір майже не піднімалася з ліжка, тому квартиру можна було пограбувати в будь-який час;

– навчений обережності через тривалі погрози, власник квартири міг відчинити двері пізньої години хіба що добрим знайомим чи стражам закону;

– вбивці знущалися з жертв у помешканні багатоквартирного будинку, не боячись сусідів; цілком очевидно, що були впевнені у своїй безкарності;

– після вбивства квартира не була пограбована, та в ній і не було що грабувати, крім книг і стосів газетних підшивок.

Висунуту працівниками міліції і прокуратури «грабіжницьку версію» відразу спростував і тодішній патріарх УПЦ КП Філарет (Денисенко). Він виступив на спеціально скликаній прес-конференції із заявою, де акцент зроблений на такому: «Це не було вбивство, вчинене з метою пограбування, оскільки жертви були небагатими людьми. Вбивство Володимира та його матері має інший характер. Це – звірячий акт»⁹.

Через тиждень після цієї трагедії патріарх Філарет, під час підписання Меморандуму християнських конфесій України про невикористання силових дій у міжконфесійних взаємовідносинах, яке відбувалося у Маріїнському палаці 21 липня, звернувся до тодішнього міністра внутрішніх справ Юрія Кравченка з проханням, щоб той допоміг прояснити всі обставини вбивства В. Кательницького. За словами помічника патріарха Артура Губаря, «пан міністр клятвено пообіцяв, що до 23 липня все з’ясує і дасть патріархії інформацію»¹⁰.

Однак, як покаже подальший розвиток подій, «справу Кательницьких» міліція загнала в «глухий кут». Усе достеменно повторилося так, як і того «кривавого четверга» 1995 року біля брами Софійського собору в день поховання патріарха Володимира (Романюка): беззбройних вірних та справжніх українських патріотів жорстоко побили своїх ж українські міліціонери; натомість винуватців провокації та її виконавців так і не знайшли й не покарали.

Пострадянська міліція патріотів ніколи не шанувала

Сталося так, що, розшукуючи вбивць, правоохоронці кинули за ґрати... родичів жертви.

Вище подане речення – не припущення автора, а підзаголовок журналістського розслідування редакції газети «Молодь України» до резонансної публікації під заголовком «Чий ж руки в корові патріота?»

Спонукою цієї публікації в найстарішій українській молодіжній газеті слугувала сповідь-відчай сестри Володимира Кательницького – Валентини Савельєвої, яку вона виму-

⁷ Левицька Г. Вбивство журналіста Кательницького залишається таємницею. *За Вільну Україну*. Львів, 1997. Ч. 86. 24 липня.

⁸ Зубков А. Чий ж руки... 24 липня.

⁹ Левицька Г. Вбивство журналіста Кательницького... 24 липня.

¹⁰ Там само.

чила на могилі матері та брата у час похорону на Берковецькому цвинтарі. Свідком цієї сповіді була низка журналістів, серед них і «молодоукраїнець» Анатолій Зубков. Саме цей небайдужий журналіст вирішив дослідити факти, викладені пані Валентиною. Ось що виявилось насправді.

Історія ця, як зазначає сам журналіст, важко вкладається не лише в якісь правові рамки, а й у звичайне людське розуміння.

Далі, з покликанням на цю публікацію, подаю зреферований і скорочений виклад головного з неї.

Працівники міліції відразу схопили родичів В. Кательницького – зламаних горем людей, які самі прийшли до міліції просити допомоги. Схопили двох синів пані Валентини – Олександра і Костю, а також старшого брата вбитого Володі Миколу. Їх зачинили в камері райвідділу міліції і... били. Рідним загиблих, які були в стані шоку від щойно пізньої трагедії, хвацькі «стражі порядку» з кам'яним і звірячим виглядом хотіли... повисити це подвійне вбивство. Повторювали не один раз: «Признавайтесь, как вы их убывали!»

Методи – із 30-х сталінських років: упродовж 36 годин (півтори доби), без сну та їжі. Молодшого з родичів, двадцятирічного Костю, який благав міліціонерів не бити хоча б по голові, бо він перехворів на менінгіт, «стражі порядку» гамселили з двох боків по вухах. А щоб не кричав, давали ще й палицею, промовляючи: «Будешь кричать, мы с тобой в хоккей поиграем!»

Лиш після цього, пересвідчившись, що хлопці ні в чому не винні, а вибити потрібно-го для слідчих «зізнання» не вдасться, їх відпустили. Звичайно, ніхто й не збирався вибачитися в тому, що «перевищили повноваження».

Дивом пощастило уникнути знущань у райвідділі міліції пані Валентині, у якої від нервового зриву відкрилася кровотеча, і «пінкертонам», щоб не сталося більшої біди, довелося викликати «швидку». Тим часом для її сина спілкування з міліцією обернулося серйозними наслідками. У Костянтина, якому після «допитів» стало зле, черговий лікар міської лікарні (колишньої Жовтневої) зафіксував розрив барабанної перетинки внаслідок ударів¹¹.

Про спроби київської міліції спонукати в неприпустимий спосіб родичів до зумисного обмовлення самих себе, аби уникнути катувань, дізнаємося з іншої публікації на цю тему. Йдеться про статтю Олексія Микитенка в «Київських Відомостях» із заголовком «Убивцю родини Кательницьких шукають серед родичів?» Ось ще один кричущий факт міліцейської заангажованості наперед визначений результат:

«Тиск на М. Кательницького почався ще у 23 відділенні. Зателефонувати додому йому не дозволили жодного разу. Їсти дали лише наступного ранку... Його помістили в камеру загального утримання на Косогірному провулку, 8. А потім, щоденно міняючись, працівники карного розшуку Гречко, Соловйов та Фурман почали обробляти: “Розкажи як убивав. Кого ти першим убив – матір чи брата? Тобі тут не подобається? Роби висновки!”... У камері після допитів Миколу Кательницького продовжували подавлювати психологічно вже “грамотні” зеки, прогножуючи йому півтора року перебування в Лук’янівській в’язниці “без усякого суду і слідства”. Проте він вистояв. Невідомо, наскільки б вистачило і як довго б усе це тривало, якби не втрутилися депутати Київради Олександр Лалак та Лесь Сергієнко. За такого грубого тиску органів міліції недалеко і до самогубства, яке потім можна буде витлумачити тяжкими докорами совісті. І прозвітувати про успішне закриття справи»¹². Журналіст Анатолій Зубков, завершуючи своє розслідування, покликається на дійсний тоді процесуальний кодекс та службові інструкції, згідно з якими працівники правоохоронних органів не мають права здійснювати фізичне насильство до будь-якого з допитуваних. Отож, на його думку, порушення цієї вимоги закону розцінюється як кримінальний злочин, скоєний... самим працівником міліції з усіма висновками, що з цього випливають. Утім, ніхто з працівників міліції не був покараний.

Складається враження, що тодішня міліція не була зацікавлена у правдивому розкритті злочину. До такого висновку прийшов кореспондент «Київських відомостей» Олексій Микитенко в публікації, що має промовисту назву: «Садистське вбивство Володимира Кательницького: Помста релігійних фанатиків, убивство на замовлення чи збіг обставин?» Зробивши інтерв'ю з низкою причетних до розслідування цієї справи працівників, журналіст констатує: «Викликає деякий подив хіба той факт, що певна інформація слідчих органів ніби зумисне викидається на люди, як от наприклад, про порнографічні фотографії та відеокасети, а інша безпідставно стаємничується. Розгадка даного вбивства, по-

¹¹ Зубков А. Чіі ж руки... 24 липня.

¹² Микитенко О. Убивцю родини Кательницьких шукають серед родичів? *Київські Відомості*. Київ, 1997. 10 жовтня.

при всю складність, може лежати на поверхні й бути цілком доступною, якщо тільки ко- мусь не захочеться її закопати»¹³.

Чим же завершилися ті розслідування? Чи добилися родичі та небайдужі журналісти правди від правоохоронців і влади? На обидва запитання відповідь однозначна – ні.

Справу хотіли закрити ще того ж 1997 р. Але через наполегливість брата Володимира Миколи, який чи не найбільше постраждав від дикунських допитів, її знову змушені були діставати з архіву та запускати новим колом. Помінялися три слідчі. Але нового й правдивого в ній нічого не з'явилося. Вона знову відправлена в архів. І тепер, певне, на- завжди покритється не лише пилюкою, а й забуттям сучасників.

Утім, через два роки по тому до цієї теми знову повернувся «Вечірній Київ» із аналі- тичною статтею Володимира Щербини. Назва статті також промовиста: «Нерозкриті зло- чини стають нормою для України». Уводжу до цього сумного огляду преси цю статтю для того, щоб процитувати головну думку автора: «Нерозкриті політичне вбивство В. Катель- ницького і безкарність цього злочину тягнуть за собою й цілу низку подальших убивств. Згадаймо недавні підступні постріли кілерів у під'їздах будинків, вибухи у громадських установах, раптові транспортні аварії, випадкові отруєння, а то й зникнення небажаних для когось людей. Страшно жити в такій країні, де не діють закони, а панує свавілля і без- карність злочинів, де нерозкриті вбивства стали нормою суспільного життя»¹⁴.

Гірко констатувати істину: в цій країні, якою упродовж останніх тридцяти років правлять олігархи та підтримувані ними популісти-невігласи, в якій уся судова система покрита метастазами корупції, подібні злочини ніколи не розкривають. Згадаймо хоча б убивство Володимира Івасюка, В'ячеслава Чорновола, Олександра Бойчишина, героїв Не- бесної Сотні...

Від редактора до журналіста

Спробуємо схарактеризувати журналістсько-публіцистичний доробок Володимира Кательницького. Уперше ця особистість постане перед читачем як талановитий журна- ліст, майстер пера високої проби, яскравий представник української патріотичної журна- лістики, що саме в цю історичну пору активно відроджувалася. Йдеться передусім про низку газет у центрі і в краях, засновники і працівники яких продовжувала кращі традиції попередників-відчайдухів без журналістських дипломів кінця ХІХ – початку ХХ ст., за умов, коли новочасна офіційна Україна того не толерувала і всіляко, за допомогою кар- ральних органів, притлумлювала. Йдеться про журналістику правдиву, наступальну, із чітко вираженою націоцентричною проблематикою, якої упродовж останніх тридцяти ро- ків українського державотворення ставало, як це не парадоксально звучить, усе менше.

Висвітлити цю тему в усій її повноті й багатогранності тепер досить складно. Перед- усім тому, що весь колосальний домашній архів Володимира Кательницького, його рясне листування з громадськими, політичними діячами, з нашою діаспорою в Канаді, США, Італії, Аргентині пропав назавжди. Безумовно, що там міг зберігатися й архів його газет- них публікацій або принаймні витинки з них. З іншого боку, Володимир співпрацював не з однією конкретною газетою, підшивку якої легко віднайти й ретельно простудіювати, а був своєрідним журналістом-фрілансером: надсилав свої часті дописи передусім у ті газе- ти, редакційна політика яких була суголосною із суспільно-політичними орієнтирами автора. Спроби скласти бодай первинну бібліографію таких публікацій досі ніким ще не здійснювалися. Отже, така запізніла, але вкрай важлива справа робиться вперше автором цих рядків.

На початку варто віднайти відповіді на такі запитання в контексті формування біо- графічної і професійної канви Володимира Кательницького: чому, власне, журналіс- тика та на який період припадають її початки?

Найімовірніший варіант відповіді: львівська пора студентської юності. Володимир освоював ази професії редактора-видавця на вечірньому відділенні спеціальності «Видав- нича справа і редагування» київського філіалу Львівського поліграфічного, але складати сесії, проходити виробничі практики, отримувати диплом про закінчення вишу їздив до Львова. На нього, вихідця із хронічно проросійської (до початку 90-х рр. ХХ ст.) Чернігів- щини кожний приїзд до українського П'ємонту в Галичину, набуття там нових друзів-од- нодумців ставав своєрідним духовним потрясінням, спонукою до переосмислення нав'я- заних ще зі шкільної пори комуно-більшовицьких ідеологем та прагненням до вияву в будь-якій формі активної громадянської позиції. Початок цієї пори – на межі 1980-х – 1990-х рр. Саме зі Львова в ту переломну напередодні розвалу СРСР добу розкочувалися

¹³ Микитекно О. Садистське вбивство Володимира Кательницького: Помста релігійних фанатиків, убивство на замовлення чи збіг обставин? *Київські Відомості*. Київ, 1997. 8 серпня.

¹⁴ Щербина В. Нерозкриті злочини стають нормою для України. *Вечірній Київ*. Київ, 1999. Ч. 158. 21 липня.

все нові хвилі українського національного відродження. Це привело В. Кательницького незабаром до Народного Руху України (НРУ) як громадсько-політичної організації, а згодом і партії Рух на початках її формування. Саме з Галичини почалися заклики до всієї української спільноти розпочати акції за відмосковлення Української церкви.

Первинна праця за редакторським фахом у всуціль заідеологізованому видавництві «Знання», про що йшлося вище, принесла юному фахівцеві суцільне розчарування. З уже сформованими ідеологічними й моральними цінностями, які цілковито йшли врозріз із усе ще домінуючими в суспільстві радянськими ідеологемами, із чітко усвідомленим національним еством, Володимир не бачив перспективи свого буття на цьому поприщі. Натомість його все більше тягнуло писати власні тексти – на теми, виболені й перепущені через власне серце.

Отже, проблематика ствердження в свідомості пересічних земляків ідеї української України, осмислення необхідності зійти з безпам'ятства в затуманеному ідеологами радянського режиму питанні про витоки міжконфесійних проблем та місця української за суттю церкви в житті українців стають провідними в діяльності В. Кательницького як журналіста й публіциста.

Вдалося з'ясувати коло редакцій газет, із якими найактивніше співпрацював Володимир і де стали друкувати його праці. Це передусім всеукраїнські «Час-Тіме», «За Вільну Україну», київська «Вечірній Київ». Із діаспорних видань найчастіше дописи цього автора оприлюднювала двомовна канадська газета «Український Голос – Ukrainian Voice».

Про останню в переліку газету – дещо детальніше. Редакція цієї газети від часу її заснування 1910 року незмінно перебувала у Вінніпезі й до її видання на переломі другого та третього тисячоліть мала найбезпосередніший стосунок тодішня Президентка видавничої спілки «Тризуб», засновниця при цій газеті всеканадського благодійного комітету «Допомога Україні» Анна Фігус-Ралько. Активно співпрацюючи з пані Анною під час одноразового наукового стажування в Канаді, автор цих рядків записав її спогади про Володимира Кательницького як журналіста. Подаю фрагмент:

«Уперше я почула це прізвище восени 1995 року в соборі Святої Покрови у Вінніпезі, де наші віряни активно обговорювали статтю у “Вечірньому Києві” (цю газету громада собору передплачувала) про заповіт Галшки Гулевичівни Києво-Могилянській академії та про незavidну долю цього університету тепер. Саме Володимир Кательницький був автором цієї статті. Захотілося передрукувати те в нашій газеті, аби про сильний зміст допису невідомого мені київського автора довідалася і численні читачі “Українського Голосу”. Однак, за нашими законами, я не мала права цього робити без дозволу автора. Тоді ще не було інтернет-зв'язку з Україною і я довго шукала через київських знайомих домашній телефон пана Володимира. Відразу сподобався його голос – тихий, довірливий, але й запальний. Звісно, він відразу погодився на передрук. І першу його публікацію наша газета вмістила 22 січня наступного року. Далі він працював з нами напряму. Машинописні матеріали відправляв поштою, а спілкувалися телефоном частіше. Пригадую, ті мої дзвінки через різницю в часових поясах припадали на нічну пору за київським часом, і я не то жартома, не то всерйоз не раз питала в пана Володимира, чи він коли спить ночами? Статті Кательницького написані легким, і я б сказала, захопливим пером. Тому ми охоче друкували все, що він присилав. А деякі його знакові публікації передруковували з київських видань. У Канаді вони завжди знаходили багатьох прихильників його Слова. Згодом Володимир приїхав у складі рухівської делегації до Канади, і ми з ним радо зустрілися у Вінніпезі. Таких вихованих, скромних, талановитих активістів Руху я досі не зустрічала. Як жаль, що Бог послав йому такий короткий життєвий шлях...»¹⁵

Щодо жанрового діапазону текстів. Володимир Кательницький належав до тієї незначної чисельно спільноти українських журналістів нового часу, яким полювання за сенсаційними, здебільше, неперевіреними фактами та торгування з редакціями, які більше заплатять за таку неправду «смажену» сенсацію, було чужим, відразним. Володимира цікавив фактаж, передусім соціально й національно значущий, такий, що ставав би приводом для аналізу, роздумування і, звісно ж, дії – спочатку самого автора, а згодом і широкого кола читачів.

Зазвичай таке читиво є нелегким для пересічного читача, якого продажна й олігархічна преса вже встигла сформувати за останні десятиліття, – читача, зневіреного суспільними негараздами, роздратованого нікчемними, але владними політиками-обіцяльниками. Спонукає такого до прочитання текстів мізками, які «пітніють від незнанної досі правди», можна лишень у випадку, коли такий текст не просто зачепить «за живе» на початку, а й не відпускає до кінця.

¹⁵ Спогади президентки видавничої спілки «Тризуб» (Вінніпег, Канада) про Володимира Кательницького. Записані автором у Вінніпезі 23 вересня 2000 року. Архів автора. Папка «Канада. 2000».

Та на це здатен далеко не кожен журналіст, а передусім лиш той, якому притаманні такі вроджені й набуті чесноти як талант, багатий життєвий досвід, глибокі знання та оригінальний власний стиль письма. У такому письмі важливі інтонаційно-образні прийоми та переконливий, аргументований і емоційний виклад.

Проаналізувавши виявлений журналістський доробок Володимира Кательницького, могу без перебільшення ствердити, що саме такі характеристики накладаються на публіцистичні тексти цієї особистості.

Головне з-під журналістського пера

Публіцистика В. Кательницького присвячена здебільше двом темам: знаковим урокам маловідомих й ідеологічно спотворених фактів української історії та відмосковленню Української церкви. На цих темах і зупинюся детальніше.

Показовою щодо першої теми слід вважати опубліковану у «Вечірньому Києві» публіцистичну статтю «Мертвим – спокій, живим – правду»¹⁶, присвячену проблемі Бабиного Яру в Києві, точніше, інтерпретації однієї з трагічних сторінок української історії українськими та зарубіжними дослідниками.

Відразу зазначимо: проблема ця віддавна непокоїть громадськість. Витоки її починаються у 1920-х рр., коли на цьому місці стали ховати жертв комуністично-більшовицьких репресій, а також викошених інспірованим Москвою голодомором 1932–1933 рр. українців. Десять тисяч могил тієї пори стали активно поповнюватися в час Другої світової війни. У Бабиному Яру німецькі окупанти розстріляли квіт українського підпілля – вояків ОУН-УПА та їх численних прихильників із цивільного населення. Тут закінчився життєвий шлях і багатьох євреїв, циганів, представників інших національностей, які мешкали в Києві та околицях. Далі була ще одна катастрофа – штучно викликана владою: прорив сирецької дамби, у результаті чого під глиною та багном на цьому місці загинула значна кількість киян. Точну цифру жертв тієї радянської безгосподарності й досі історики не можуть назвати: дані різняться від 500 до понад півтори тисячі людей¹⁷.

Однак після завершення хрущовської відлиги в радянському та світовому інформаційному полі почалася активна гіперболізація трагедії в Бабиному Яру лише однієї національності – євреїв. Українці в таких публікаціях стали фігурувати не як жертви, а як спідручні фашистів у масштабній розправі над єврейським населенням. Особливо побільшало таких публікацій із явно антиукраїнським відтінком у початкову пору української незалежності.

Розібратися в цьому складному питанні і вирішив Володимир Кательницький. Його стаття за резонансом справила ефект своєрідної бомби, оскільки базувалася не на емоціях чи загальних сентенціях, а на конкретному фактологічному матеріалі, взятому передусім із авторитетних зарубіжних джерел, а також праць самих єврейських дослідників.

Багатьох читачів «підкупив» багатообіцяючий зачин: «Про Бабин Яр знають скрізь, але чи всю правду? Згадку про нього пов'язують із трагедією євреїв, але про те, що там чинився геноцид українців, чомусь воліють мовчати. Така ситуація дивує навіть євреїв».

Автор добре простудіював праці колишнього емігранта з СРСР Юхима Флоризмана, який перебрався до США і видав там низку праць про життя давнього і сучасного єврейства, а також видану в Ізраїлі в 1994 р. книгу «Катастрофа європейського єврейства». У цих виданнях кількість жертв євреїв у Бабиному Яру коливається в межах від 36 до 50 тисяч. Натомість у поширених значними накладами виданнях в Україні ця цифра зросла до понад 200 тисяч.

У статті запитання поставлене руба: звідки ж взялися ті 200 тисяч євреїв у Бабиному Яру? І так само звучить відповідь автора: сама цифра правдива. Але це передусім українці, замучені НКВДистами з початку 1920-х рр. та жертви небаченого людомору 1932–1933 рр., також розстріляні фашистами тисячі героїв ОУН-УПА, також і євреї та люди інших національностей.

Набатним і переконливим сприймається кінець цієї статті: «Влада та антиукраїнські засоби масової інформації, схоже, знову вдаються до замовчування злочинів комуністичного режиму проти українського народу. Українці ніколи не повинні забути про це і врешті-решт мусять вивести на чисту воду та покарати своїх катів. Адже термін давності для такого роду злочинів не має сили»¹⁸.

Досвід переконує: справжня публіцистика з актуальних питань буття не окремої групи населення чи якоїсь партії, а цілої нації також не підвладна часові. Ця стаття й більш ніж через чверть століття після її написання не втратила своєї гостроти. Надто ж у ниніш-

¹⁶ Кательницький В. Мертвим – спокій, живим – правду. *Вечірній Київ*. Київ, 1995. Ч. 217. 20 жовтня.

¹⁷ Куренівська трагедія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

¹⁸ Кательницький В. Мертвим – спокій... 20 жовтня.

ню пору, коли боротьба української громадськості за правду Бабиного Яру загострилася у зв'язку зі спробами представників окремих осіб та організацій, пов'язаних із Кремлем, нав'язати і ствердити відмінну від української концепцію створюваного там музею. Конфлікт таких інтересів уже вийшов за межі України і ним насправжки занепокоївся Світовий Конгрес Українців. У поширеній через ЗМІ заяві СКУ наголошується на такому: «Російські та радянські нарративи спотворювали історію України, неправдиво зображаючи українців злочинцями, а не жертвами жадливого нацистського злочинів. Щоб захистити історію України від політичних маніпуляцій та дезінформації, ключові меморіальні проєкти, такі як Бабин Яр, повинні бути відповідальністю виключно Української держави, а не підпорядковуватися приватним інтересам... Історію України має розповідати український народ. Фінансування цього проєкту, вплив на його управління чи контент не може надходити від осіб чи організацій, пов'язаних з Кремлем»¹⁹.

Інформаційним приводом для написання іншої статті на історичну тематику – «Заповіт Галшки Гулевичівни звинувачує» – стало зовсім не помічене на офіційному рівні 380-річчя Київської духовної академії. У ній ідеться про заповіт фундаторки Братської школи (майбутньої Києво-Могилянської академії) Галшки Гулевичівни. Жертвуючи назавжди свої землі та значні кошти на потреби Братського монастиря та вищої школи при ньому заради духовного захисту українського народу, велика патріотка і просвітителька обумовлює в своєму заповіті: монастир і школа ніколи не повинні підпорядковуватися іншій церковній юрисдикції, окрім Константинопольського патріархату, у канонічному підпорядкуванні якому перебувала Українська Церква (Київська митрополія) від часів хрещення Русі. У разі порушення цього заповіту все подароване має повернутися спадкоємцям Галшки²⁰. Йшлося, передусім, про унію з Римом і протистояння з унійною Церквою, актуальне в ті часи. В. Кательницький інтерпретує заповіт Галшки Гулевичівни, виходячи із ситуації вже наших часів, і в цьому він, безперечно, має рацію: «Заповітом вона передає землі церкві православної східного обряду, яка визнає сім Вселенських Соборів і юридично не підпорядковується церкві Московського патріархату»²¹.

Сенсаційним виглядає в цій статті маловідомий факт про бажання української діаспори із США відродити своїм коштом зруйновану більшовицькою владою історичну споруду Братського монастиря та дивну реакцію на це керівництва університету «Києво-Могилянська академія». Ця прикра історія у викладі В. Кательницького звучить так: «Коли громада церкви Св. Андрія в Чикаго запропонувала ректорові КМА Брюховецькому виділити 50 тисяч доларів для реставрації та ремонту церкви, що на території академії, ректор відповів відмовою. Його не влаштувала вимога: ця церква мусить бути в підпорядкуванні Київського патріархату, як це було до її закриття і як це записано в заповіті Галшки Гулевичівни».

Журналіст Кательницький був безпосереднім учасником і свідком кривавого побоїща, яке вчинила українська влада біля стін Святої Софії в день похорону патріарха Володимира (Романюка) 18 липня 1995 р. Це побоїще, в якому влада застосувала проти похоронної процесії газ і криваву рукопашну бійку біля труни патріарха з метою не допустити його поховання на території духовної святині українського народу, вже увійшла в історію новітньої України як «чорний вівторок»²².

В інтернеті можна знайти низку суперечливих публікацій різних видань про цю подію, однак електронної версії статті Кательницького із заголовком «Чорна брехня про “чорний вівторок” у “чорному квадраті”» в електронному варіанті на жодній із мережевих платформ таки немає.

Квінтесенція публіцистики високого стибу сконцентрована тут у виділеній редакцією напівжирним шрифтом «врізці». Автор нагадує читачеві відому християнську істину про невідворотність відплати за скоєний гріх. Кара за нього зачинається водночас із його завершенням, і межа такої кари може збільшуватися з плином часу. Покликання на замовлені владою публікації слухняної преси, у яких неодноразово робили спроби показати учасників похорону заколотниками, а стражів порядку – лояльно-добрими, не випадкова. Адже приводом до написання статті стала телепередача «Чорний квадрат» на одному з центральних українських каналів, у якій запрошені «експерти» намагалися «висвітлити наслідки побоїща рафінованим україноненавистницьким підходом, використовуючи хрис-

¹⁹ Світовий конгрес українців готовий підтримати проєкт меморіалу «Бабин Яр» від Інституту історії України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sku-babyn-yar/31398337.html>.

²⁰ Див.: Дарственная запись Анны Гулевичевны 1615 г. *Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов*. Киев, 1846. Т. 2. С. 1–29.

²¹ Кательницький В. Заповіт Галшки Гулевичівни звинувачує. *Український Голос*. Київ, 1996. 22 січня.

²² Чорний вівторок або Друге Софійське побоїще 1995 року. *Київ*. URL: <https://kyivpastfuture.com.ua/chornyj-ivtorok-abo-drugje-sofijiske-poboyishhe-1995-roku/>.

топродавців від журналістики». Це була вершина цинізму, на яку не міг не зреагувати чесний і патріотичний журналіст Володимир Кательницький.

Результати проведеного ним розслідування не можуть не приголомшувати: пошук убивць гальмує сама влада, яка всіляко виконувала наказ Москви не допустити поховання на території Софії Київської другого патріарха новопосталої, незалежної від УПЦ МП, церкви; в українському уряді сидять особи, ворожі до української духовності.

У цьому короткому огляді варто згадати й останню статтю, яку пан Володимир написав і відправив до редакції газети «За Вільну Україну» у Львів за... три дні до своєї смерті. Стаття з'явилася в світ трохи більше як через тиждень після його та його матері звірячого вбивства. Прізвище автора набране в траурній рамці. Під ним – примітка редакції: «Цю статтю автор надіслав до часопису ЗВУ незадовго до смерті».

Йдеться про статтю «Розв'язання міжправославних конфліктів у руках уряду», де автор робить відчайдушну спробу привернути увагу Українського уряду до проблеми ствердження в Україні Української православної церкви Київського патріархату. Йшлося про виконання формальної місії: офіційного звернення уряду до Вселенського патріарха про відновлення/надання автокефалії Українській церкві. Причину свідомого зволікання позитивного розв'язання цього питання українською стороною автор статті пояснює так: «З приходом до влади президента Леоніда Кучми перекрився шлях до завершення цього діалогу з Костянтинополем, а отже й очікуваної стабільності в Україні у сфері міжправославних відносин. Найактивнішу роль у цьому зіграло промосковське оточення Президента на чолі з Дмитром Табачником, яке явно намагалось не допустити створення непохитної духовно-національної бази в Україні»²³.

Промовисто: ця стаття закінчується словами, які нині можна розцінювати як прощальне послання від самого автора до живих: «Боже! Прости наш грішний уряд і настав його на добрий розум».

* * *

Автор публікації «Нерозкриті злочини стають нормою для України» у «Вечірньому Києві» від 21 липня 1999 р. Володимир Щербина закінчив її пригадкою, що друзі й рідні Володимира Кательницького збирають документи про його життя. Була в них задумка видати книгу спогадів про мученика за віру і справжнього українського патріота, про його громадсько-політичну діяльність та жертвну смерть в ім'я національного і духового відродження рідного народу.

Від цієї публікації проминуло вже більше 22 роки. Але про ту задумку, як це часто буває в нашій стабільно напруженій від запізнених очікувань сірій буденщині, забули. Декого з вірних друзів уже немає серед живих, дехто розгубився на непростих життєвих розстаннях, декому просто не до цього.

Вірною своєму улюбленому братові та його недовершеній справі залишилася лише його сестра Валентина Кательницька (Савельєва). У тоненькій папці вона й передала авторові цих рядків дещо з тих неспростовних документів буремної доби, яка відійшла. Це фотографії, листівки, деякі газетні вирізки. Вони не відцифровані, їх не віднайдеш в інтернеті. І цим вони особливо цінні з історичного погляду.

Багато чого з тієї буремної доби відійшло, забулося, вивітрилося з короткої людської пам'яті здебільше не осмисленим, не пізнаним, не поцінованим достойно сучасниками. Йдеться передусім про неповторні людські долі тих, хто тоді жив за принципом «якщо не я, то хто?»

В українському інформаційному полі бракує публікацій про представників так званого другого ешелону активістів національно-патріотичних, громадсько-політичних рухів, які спричинилися до прискорення державотворчих процесів в Україні у 90-х рр. ХХ ст.

Через те, що убивство громадсько-політичного і релігійного діяча, талановитого журналіста Володимира Кательницького залишилося нерозкритим, ім'я цієї особистості, як і порушена судова справа, стають у розряд «призабутих»; натомість біографія Володимира Кательницького заслуговує на те, щоб увійти в новітню українську історію в якості зразка служіння своєму народові та його церкві.

Тимошик Микола Степанович – доктор філологічних наук, професор катедри журналістики Київського національного університету культури і мистецтв (вул. Коновальця, 36, к. 917, 01133, Київ, Україна).

Tymoshyk Mykola S. – Doktor of Philology, Professor Kyiv National University of Cultural and Art. (36 Ye. Konovaletts str., 01133 Kyiv, Ukraine).
E-mail: nkin@ukr.net

²³ Кательницький В. Розв'язання міжправославних конфліктів у руках уряду. *За Вільну Україну*. Львів, 1997. Ч. 85. 22 липня.

**NOT DISCLOSED PATRIOT MURDER:
LIFE AND ACTIVITY OF CIVIL AND POLITICAL FIGURE AND JOURNALIST
VOLODYMYR KATELNYTSKY**

2022 marks the 25th anniversary of the brutal murder of Deputy Chairman of the Ukrainian Christian Democratic Party, Chairman of the Kyiv Regional Organization of the Orthodox Brotherhood Andriy Pervozvannyi journalist Volodymyr Katelnytsky and his eighty-year-old mother Lukeriia Yeyiseyivna at their home, in the Ukrainian capital. Both are natives of the Danyyna village, Nizhyn district, Chernihiv region. The murder has not been solved.

The purpose of the work is to analyze the folders of Ukrainian newspapers of the 1990s in two ways: to identify journalistic articles by journalist V. Katelnytsky on historical topics and to systematize and study materials in which the case of V. Katelnytsky was discussed, as well as to record the memories of this personality's colleagues. **Tasks of work.** Firstly, to create a sociopolitical portrait of the Volodymyr Katelnytsky, characterize him as an outstanding sociopolitical, religious figure and journalist. **Scientific methods** which were used are analysis and synthesis (on the basis of study of newspaper texts). **The novelty of the article** is that this is the first attempt to systematize and analyze the creative work of the journalist in the specifics of his interests in little-known pages of Ukrainian history, to study the nature of professional and social activities, the circumstances of the murder and the reasons for not solving the crime. **Conclusions.** The law enforcement system of the first years of independent Ukraine was not interested in objectively revealing the murders of patriotic public and political activists, as well as journalists who steadfastly defended the Ukraine-centric position. V. Katelnytsky's sociopolitical journalism is mostly devoted to two topics: little-known and ideologically distorted facts of Ukrainian history and the problem of the Muscovite excommunication of the Ukrainian Church. There is now an urgent need to organize and publish such texts, because they were published in periodicals that are not currently available on the Internet.

Key words: Volodymyr Katelnytsky, premises of the Soviet system, distorted historical facts, Ukrainian Autocephalous Church, Danyyna.

Дата подання: 10 червня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 25 червня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Тимошик, М. Нерозкриті вбивство патріота: життя і чин громадсько-політичного діяча і журналіста Володимира Кателницького. *Сіверянський літопис*. 2021. № 5. С. 145-155. DOI: 10.5281/zenodo.5733115.

Цитування за стандартом APA

Tymoshyk, M. Nerozkryte vbyvstvo patriota: zhyttia i chyn hromadsko-politychnoho diiacha i zhurnalista Volodymyra Katelnytskoho [Not disclosed patriot murder: life and activity of civil and political figure and journalist Volodymyr Katelnytsky]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 145–155. DOI: 10.5281/zenodo.5733115.

